

REFORMÁCIÓS UTAKON

Életrajza továbbra is hiányos. *Wittenbergből* 1550-ben tér haza. 1551. január 9-én iskolamesterré választják *Besztercén*. Február 7-én megjutalmazza a Tanács, mert diákjaival színdarabot mutat be a város tiszteletére. 1552-ben *Petresfalván* plébános. 1553. január 1-én viszont *Nyíró Jakab* kolozsvári városi jegyző ezt írja külföldön tanuló testvérének: „*Vízaknai Gergely halálával megüresedett iskolamesteri állást . . . barátod . . . Dávid Ferenc tölti be*”. 1555 áprilisa előtt, a széki zsinaton a lutheránus álláspontot védi *Stancaro* heves támadásaival szemben. 1555 szeptemberében kelt leveléből kitűnik, hogy *szülővárosa és Nagyszeben egyszerre hívja meg plébánosnak*. Az egykori krónika tudósít: . . . „1555. október 6-án *Dávid Ferencet, Dávid varga fiát, pappá választották, és október 9-én szónokolt először.*” (1557-ben *Kassára* is hívják plébánosnak, és ő gondolkozik is rajta. Indítékaira azonban csak újabb adatok vethetnek fényt.) 1557-ben a *tordai országgyűlés a lutheránus egyház jogosságát is elismeri, mire az új egyház a lutheránus magyarok püspökévé választja*. (A szoknak külön volt *Szebenben*.) Ugyanebben az évben nősül meg, de feleségéről adatunk nincsen.

Időközben a lutheri reformáció mellé új mozgalom sorakozik fel Magyarországon, a *szakramentáriusok*,

vagy más néven a *helvécibeliek irányzata*. Az első nevét az úrvacsora kérdésben való eltérő felfogásuk miatt, a másodikat eredeti helyük után kapták. A tisztántúli részeken *Kálmáncsehi Sántha Márton*, majd *Méliusz Juhász Péter* a legtehetségesebb vezéralakok. *Kálmáncsehi* is megkísérli az erdélyi missziót, de a lutheri papság egységes álláspontja az 1557. évi nemzeti zsinaton, majd *Dávid Ferenc* vitája 1557 szeptemberében Kolozsváron, útját állja e törekvésnek. Ideig — óráig. *Kálmáncsehi* halála után ugyanis *Méliusznak* sikerült megnyernie *Dávid Ferencet is, Hel-tai Gáspárt is*, és velük együtt számos főurat az úrvacsora svájci értelmezése számára. *Dávid* lemond magyar lutheránus szuperintendensi tisztéről, és az új irányzathoz csatlakozik. Szerette volna a szászokat is megnyerni e lépésre, de azok elzárkóztak. *Mikor az erdélyi szakramentáriusok egyházzá erősödtek, püspökké Dávid Ferencet választották.*

A két reformációs irányzat szolgálatában eltöltött tizennégy év (1551—1564) igen súlyos volt *Erdély* életében. Több eredménytelen, de annál szomorúbb kimenetelű kísérlet meggyőzte a vezetőket, hogy a *Habsburgok* — még ha komolyan akarnák is — képtelenek egyesíteni és megvédeni *Magyarországot* a török ellen. Az erdélyi államnak létre kellett jönnie! A tény sajátos vallási helyzetet teremtett. A katolikus egyház javait szekularizálták a fejedelem céljaira. Ez létkérdés volt, nem feudális vagyonszerzési eljárás, mint egyes európai országokban. Az anyagi alapjait vesztett egyház mellé a reformáció következtében új irányzatok nőnek fel; a gazdag és erős kulturális tradíciójú szász univerzitas lutheri vallása, majd a jobbára a magyarságra és a székelysége épülő svájci irányzat. Az alakuló új államnak toleráns alapokra kellett helyezkednie. Elfogadta a Szentírás

igaz voltát alapelvnek reformációs értelemben és elismerte az erre épülő protestáns egyházakat. Az evangéliumi irányzatok között engedte a dialógust, a hitvitát, a vitákra *moderatorokat* küldött. A hittételek elfogadását vagy elvetését a községekre bízta, azzal a kikötéssel, hogy az el nem fogadott hittételek képviselőit semmi bántódás ne érhesse. *Egyedülálló elvi álláspont volt ez az akkori Európában, mert lehetőséget adott feudális keretek között a vallásszabadságra.* Volt tehát néhány évig földrészünk akkori pere-mén egy menedék — *Erdély* — a reneszánsz szabadgondolkodásra.

Dávid Ferenc megérezte a kor vallásos felhívójelét. Kolozsvári tradíciói, brassói és wittenbergi tapasztalatai, de talán leginkább egyéni képességei erre készítették. Bemutatkozása az ország közvéleménye előtt is *dispután* történik, 1555-ben, a széki zsinaton. Egy olasz teológussal, *Stancaroval* vitázik Krisztus megváltói szerepéről. A szentháromságról szóló tan kettős (isteni és emberi) természetűnek mondja Krisztust, a Fiút. *Stancaro* — a szentháromság tanának védelmében — kijelentette, hogy Krisztus csak emberi természete szerint lehet megváltó. Isten felségén csorba esnék, ha a szenvedést és a halált isteni természetének is tulajdonítanák. Ezek kifejezetten emberi vonások. *Stancaro nem volt antitrinitárius*, logikájával azonban olyan területekre tévedt, amelyek tabuk voltak eddig, és az unitarizmust készítették elő. A fiatal rektor lutheri alapokról könnyen cáfolt, annál is inkább, mert az *olasz doktor* az európai teológus közvéleményt felkavarta már, és ellene több cáfolat is megjelent. Mégis jelentős vallásos gondolkodása szempontjából, mert életében először találkozik olyan állásfoglalással, amely ellentmond a reformáció által is elfogadott keresztény hagyományok-

nak, és a reneszánsz szellemének megfelelően egy dogmát az egyéni logika fegyverével támadott meg. Később is elhatárolja magát az olasz orvos-teológustól, a módszer mégis elgondolkasztotta. Más volt, mint amit eddig tanult.

A *Dávid Ferencről* elterjedt téveszmék közül még a legújabb irodalomban is tartja magát az, hogy elméleti ember volt, gondolkodó, gyakorlati érzék és szervezőkészség nélküli. Az újabb indoklás: Közelre várta a világ végét (1570-re), és erre a rövid időre nem tartotta fontosnak az egyházi szervezetet. Eltekintve attól, hogy az *apokaliptikus váradalmak* és az ezzel kapcsolatos számítások mindennaposok voltak a reformáció idején (Luthertől Károli Gáspárig!), nem valószínű, hogy Erdély felelősei (akár világi, akár egyházi vonalon) a lassan kristályosodó országos intézmények közül pont az egyházban választottak volna teoretikus vezetőt. A feladat ugyanis az volt: Új egyházakat, új püspökségeket szervezni a régiék romjain, egy új ország adottságai között. Az Erdélyi Fejedelemség érdekerületén három katolikus püspökség volt: *milkói, az erdélyi gyulafehérvári székhellyel, és a nagyváradi.* A *milkói* nem érdemelne említést, ha nem tartozott volna bele a szász universitas legfontosabb része, a szebeni és a brassói dékánátus (esperesség). A püspökség megszűnése után az utóbbiakat közvetlenül esztergomi érsekséghez kapcsolták. A székhelytől való távolság és bizonyos kiváltságok (plébánosválasztás, püspöki tized) gyakorlatilag önállóságot biztosítottak számukra. A reformáció alkalmával csatlakozott hozzájuk a *szász universitas* többi része is, és ezekből alakult a szász lutheránus püspökség, az új ország legegységesebb és legkorábban szervezett reformációs püspöksége. A nagyváradi püspökség reformációs jogutóda Debrecen. A többi terület

maradt meg a volt erdélyi püspökség, a gyulafehérvári számára. Ezekből szervezett Dávid Ferenc szívós munkával előbb magyar lutheránus, azután sakramentárius és végül unitárius egyházat. Az új püspökség, a kolozsvári, hatásköre legnagyobb részben magyar nyelvterületekre terjedt ki. Az új püspöki székhelyek egészen természetes okokból alakultak így. Ugyanis a szekularizáció révén az egyházi jövedelmek a fejedelemség javára folytak be. Tehát a püspökök elsősorban plébániájukból voltak kénytelenek megélni. *A szász területeken kívül a leggazdagabb egyházközség Debrecen és Kolozsvár volt, így ezek kapták a püspökségeket.* Egyházalapító püspökünk szervező és igazgatási munkájáról adatunk kevés, de fennmaradtak ilyenek is. (Válóperi ítélet, szervezeti intézkedés, zsinati és országgyűlési határozat.)

Még egy fontos kérdés van hátra. *Dávid Ferenc* származásilag szász volt. A magyar lutheránus püspökség szervezésével azonban tudatosan a magyar kultúra hatásköréhez kapcsolódott. Magyar püspökké választása az az időszak, amikor magyar fejedelmi udvar alakul ki *János Zsigmond* körül, az elveszett budai királyi udvar helyett. Ehhez a szellemi atmoszférához csatlakozik éppúgy, mint nyomdász, költő, műfordító munkatársa, *Heltai Gáspár*.

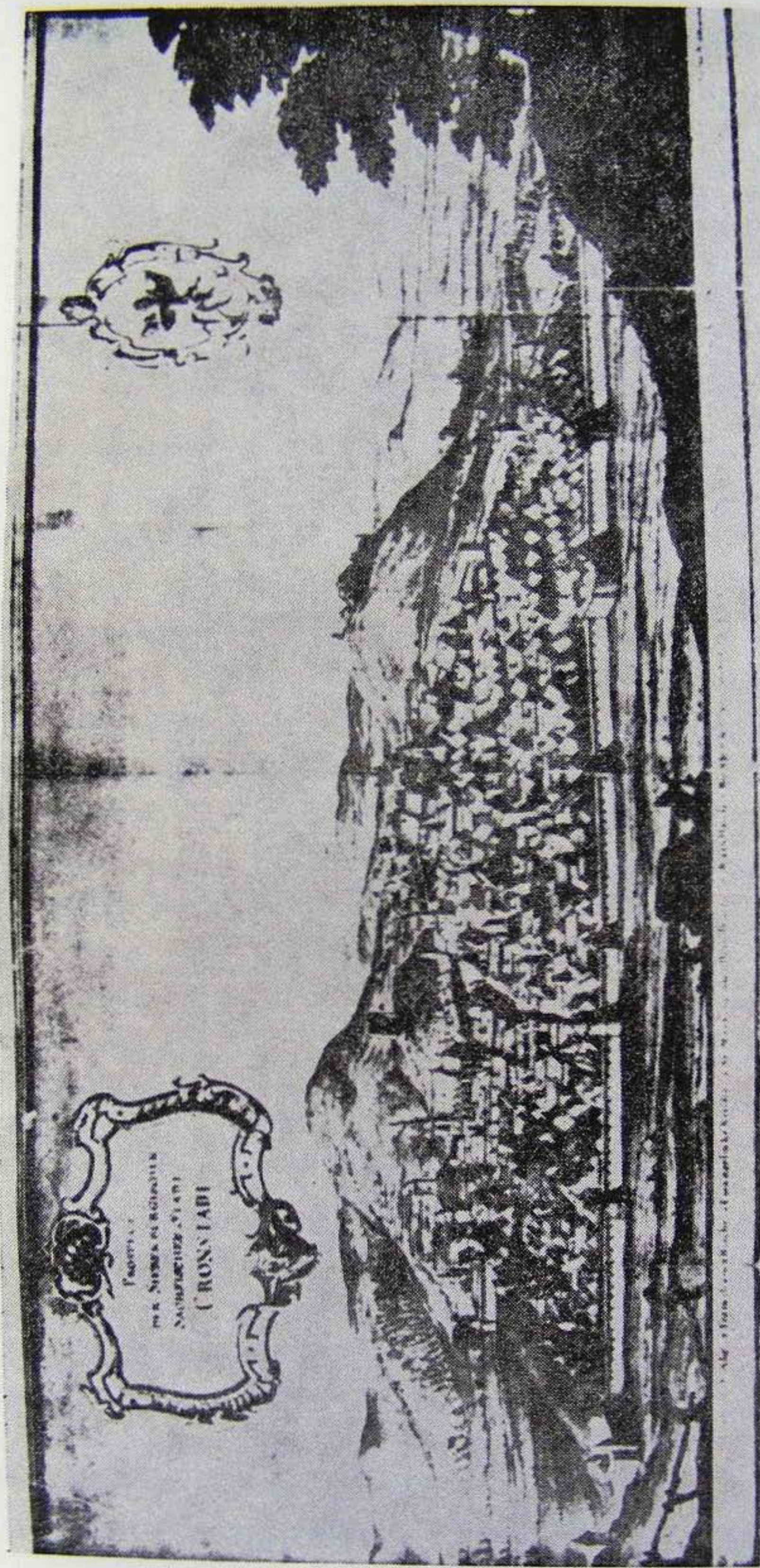


DÁVID FERENC 1520—1579

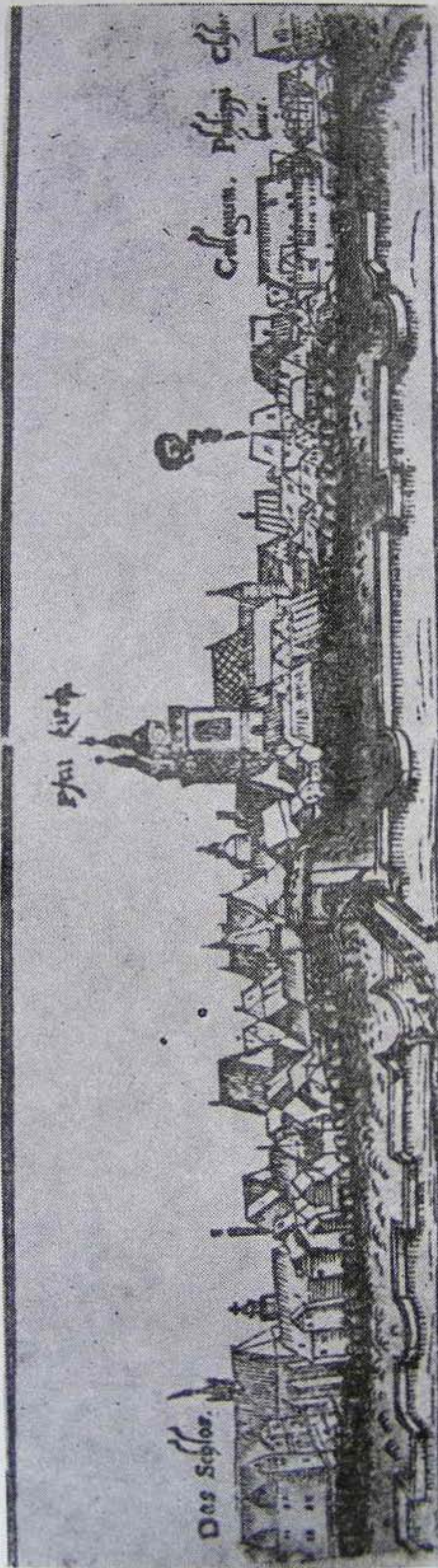
CLAVDIOPOLIS
COLOSWAR vulgo CLAVSENBURG
Transilvanie civitas primaria



KOLOZSVÁR A XVI. SZÁZADBAN



**BRASSÓ LEGRÉGIBB HITELES ÁBRÁZOLÁSA,
A XVII. SZÁZADBÓL**



WITTENBERG A XVI. SZÁZADBAN